

SOCIJALNA POLITIKA U SVJETLU REFORMSKE AGENDE

SOCIAL POLITICS IN THE LIGHT OF THE REFORM AGENDA

Sažetak

Agenda je skup mjera koje je potrebno da preduzmu vlasti na svim nivoima kako bi se obezbijedili uvjeti da uloženi novac bude vraćen u dogovorenom roku, da se reforme provedu i da daju pozitivni rezultat koji može garantirati da uloženi novac daje pozitivne efekte na promjenu društvenog stanja, tj. socijalnog stanja u određenoj zemlji. Dakle, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka ne daju novac da bi ubrali kamatu odnosno određen profit, već da bi pomogli pozitivne promjene u određenoj zemlji. Naše vlasti su se obavezale na potrebne korake i mjere koje će potpomoći i provesti promjene. Pismo namjere su usaglasile i usvojile sve strukture i nivoi vlasti. To pismo u suštinskom smislu ima isto značenje kao i zakoni koje usvajaju nadležni organi. Vlasti u suštinskom smislu trebaju pokazati svoju opredijeljenost za reforme za konzistentnost pravnog, ekonomskog i socijalnog sistema kojiće omogućiti provođenje reformi i postizanje željenih ciljeva. Osnovna ideja agende ogleda se u smanjenju opterećenja na dohodak preduzeća i zaposlenika. Naime, u suštinskom smislu se mijenja uloga i pozicija države u sferi rada i zarada. Država treba stvoriti što povoljnije uvjete za rad i poslovanje kompanija, za rast zaposlenosti i povećanje zarada, za rasterećenje i smanjenje kontrole i zahvatanja iz prihoda koje stvaraju i radnici i kompanije u procesu poslovanja. Riječ je, dakle, o skupu mjera štednje koje trebaju dati pozitivne rezultate u oblasti zaposlenosti i zapošljavanja te rasterećenja privrede.

Ključne riječi: *reformaska agenda, socijalna politika, socijalna davanja, dohodak, poslovanje privrede, porezi i doprinosi, smanjenje socijalnih davanja, ograničenja reformi, tranzicija socijalnog sektora*

Summary

The Agenda is a set of measures that need to be undertaken by Authorities at all levels in order to ensure that the money invested is returned within the agreed deadline, that reforms are implemented and positive result achieved thus guaranteeing that the money invested provides a positive effect on changes of the social status of a particular country. Therefore, the International Monetary Fund

and the World Bank do not provide money to offset interest or a certain profit, but to help make positive changes in a particular country. Our Authorities have committed themselves to the necessary steps and measures that will support and implement the changes. The letter of intent was harmonized and adopted by all structures and levels of authority. This letter, in essence, has the same meaning as the laws adopted by the competent authorities. Authorities should essentially demonstrate their commitment to reforms for consistency of the legal, economic and social system that will enable reform implementation and achievement of the desired goals.

The basic idea of the agenda is to reduce the burden on company and employee income. In essence, the role and the state's position in the sphere of work and earnings are changing. The state needs to create the most favorable conditions for companies to function and do business, for employment growth and increase in earnings, for relieving and reducing control and appropriation from the income generated by workers and companies in the business process. It is therefore a set of savings measures that should give positive results in the area of employment and hiring and unburdening of the economy.

Keywords: *reform agenda, social policy, social benefits, income, business operations, taxes and contributions, reduction of social benefits, restriction of reforms, social sector transition.*

Socijalna politika u svjetlu reformske agende

Reformska agenda je dokument koji ima za cilj da uredi određenu oblast društvenog života u skladu sa određenim normama i jasnim efektima koji će promijeniti stanje u željenom pravcu. Agenda je u suštinskom smislu pismo namjera od domaćih vlasti kojim se obavezuju da preduzmu reforme koje će provesti u određenom roku. Reforme su, prije svega, pravnog, socijalnog, ekonomskog i poreskog karaktera. Skup mjera koje se trebaju preduzeti rezultirat će promjenom odnosa u društvu i poboljšanjem standarda građana. Naime, Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond daju određena sredstva zemlji da bi se promijenio njen pravni, ekonomski, socijalni i poreski sistem nabolje i da bi efekti uzetog novca bili vidljivi u konkurentnosti vlastitih kompanija i boljem položaju uposlenika i građana. Ti efekti su programirani i oni su kratkoročni ali i dugoročni. Slične reformske modele ove moćne međunarodne institucije su prakticirale i u drugim zemljama koje su reformirale svoj ekonomski, privredni i socijalni sistem. Dakle, nije riječ o eksperimentu niti nekom dodatnom uvjetovanju, već o potrebnim koracima i mjerama koje vlasti trebaju preduzeti da bi

stvorile uvjete za promjenu stanja u vlastitoj zemlji i prešle s jednog, starog modela na novi, suvremeniji, tj. tržišni prilagođen potrebama poslodavaca, radnika a time i samih građana. Za ovu našu analizu posebnu pažnju ćemo posvetiti promjenama u socijalnoj sferi društva koja u bitnome ovisi od uspjeha pravnih, ekonomskih i poreskih reformi.

Socijalna politika u tranzicijskom procesu

Socijalna politika i socijalni rad, kao institucionalni društveni proces u funkciji građana, skoro da su danas u eri društvenih promjena marginalizirani i potisnuti u uske stručne krugove koji imaju mali domet na kreaciju novog sistema i pristupa socijalnom sistemu i socijalnoj politici u bosanskohercegovačkom društvu. Dobre poznavaoce društvenih procesa ili, tačnije, tranzicijskih koji se odvijaju to ne iznenađuje jer se u BiH tranzicija odvija stihijno, neprogramirano i nesveobuhvatno i ne sa jasnim ciljevima i ishodima. Parcijalne mjere koje su do sada preduzimane nisu dale željene rezultate. Promjene su se odvijale u suštinskom smislu nagore. Umjesto napretka došlo je do deprivacije i loše privatizacije; umjesto novog ekonomskog sistema instaliran je hibrid koji nedaje dobit niti mogućnost tržišne konkurencije; umjesto rasta zaposlenosti nastavljeno je daljnje beznađe i rast raspoložive radne snage; umjesto smanjenja socijalnih izdavanja došlo je do povećanja socijalnih prava u različitim spektrima društvenog života.

Sam naš ekonomski sistem je haotičan, a na socijalnu politiku se gleda kao prateću djelatnost ili mjere kojima se ublažavaju ekonomske promjene. To je karakteristika sistema u kojima se mijenja sama osnova rada i gledišta na novostvorene vrijednosti. Naime, reforme u sferi ekonomije odvijaju se pretežno na razini vlasničke transformacije, umjesto same biti i načina ekonomskog sistema koji treba ići ukorak sa tržištem, konkurencijom, plaćanjem rada i afirmacijom tržišnih mehanizama koji potpomažu transformaciju ali i reafirmaciju ekonomije i njenih subjekata. Tako se u suštinskom smislu reforma svodi na formu umjesto na suštinu. Mijenja se forma, a u suštinskom smislu ostaje nadmoć države nad radom i zaradama, onemogućava se kompanijama da budu konkurentne i profitabilne i ne uspostavljaju se nova pravila socijalnog dijaloga i prava vlasnika kapitala i radnika. Vlast tako ostaje najveći kočničar promjena. Nespremnost za novo i nespremnost za rizik je karakteristika vlasti koje misle da mogu upravljati procesima na način da zadiru u ono što je regulacija tržišta i ponude i potražnje. Takve vlasti umjesto promjena nude nova obećanja i time stječu

izborni legitimitet bez stvarnog cilja i programiranih promjena sa rokovima i efektima koje one trebaju dati.

U našim uvjetima mijenjaju se podsistemi i to pod pritiskom MMF-a i Svjetske banke, pod pritiskom raznih drugih programera koji žele da se bosanskohercegovačko društvo i sistem demokratizira, da se prošlost ostavi iza sebe i da se uđe u prostor kreativne budućnosti. Međutim, država uprkos tome zadržava svoj monopol u kontroli i nadmoći nad sferom rada i zarada, monopol poslovanja i nadzora rada kompanija. Nasuprot tomu ne osmišljava održivu socijalnu politiku i harmonizaciju socijalnih odnosa u sferi raslojavanja stanovništva u uvjetima tržišnog stjecanja i raspolaganja prihodima. Raslojavanje na prostoru BiH odvija se tako što siromašni postaju još siromašniji, što nestaje srednji sloj i što se taj proces rapidno povećava, dok država sa svojim mjerama neselektivno i nesistematski parcijalno postupa. Danas bismo s pravom mogli konstatirati da u BiH ne postoji socijalna politika kao vladina strategija, ne postoji jasan i konzistentan socijalni sistem i vlasti nisu u stanju odgovoriti naraslim socijalnim potrebama stanovništva. Najznačajnija socijalna politika u sferi rada bila je u prošlosti traženje načina i pogodnosti penzioniranja velikog broja radnika koji su u tranzicijskim procesima privatizacije kompanija ostajali bez posla. Takvim aktivizmom vlade su samo povećale socijalne razlike i opteretile socijalnu politiku koja je tretirana kao potrošnja, a ne kao razvojna i dugoročno osmišljena potreba i građana i samog sistema vlasti, a time i vlada. Svakodnevno čujemo izjave da će se penzioni sistem urušiti; da su sredstva socijalnih davanja nedostatna za mnogobrojne kategorije koje su ih stekle po različitim, prije svega, političkim kriterijima i kategorijama (borci, branitelji, invalidi, šehidi, demobilisani vojnici, oficiri, generali, parlamentarci, poslanici itd.). Takvo društveno stanje potvrđuje činjenicu da je potrebno na nivou države BiH uspostaviti novu i transparentnu socijalnu politiku sa jasnim i održivim socijalnim sistemom i njegovim podsistemima i sa jasno utvrđenim mjerama koje je neophodno preduzeti da bi se „novi“ sistem izgradio i da bi bio funkcionalan i održiv.

Za bosanskohercegovačke prilike to je potrebnije nego za mnoge druge zemlje. Naime, ključni problem kod nas je da se raskine sa starim dobro izgrađenim i razvijenim socijalnim sistemom i socijalnim pravima koja su bila razvijena u socijalizmu. Mnoga dostignuta prava, pogotovo u sferi rada, nije moguće i ostvariti u tržišnim uvjetima. Dakle, potreban je raskid sa dosadašnjim nasljedstvom i stereotipom moći države da modelira i realizira socijalnu politiku i da istu održava na parafiskalnim osnovama. Naš ekonomski sistem mora biti osposobljen i prilagođen tržišnim uvjetima; socijalna politika mora se promatrati kao razvojna i investicijska djelatnost. Institucije socijalne politike moraju sve više postajati tržišne i humanitarno

investicijske za korisnike usluga ali i za one koji žele potpomoći socijalnohumanu društvenu djelatnost. Prema tome, sami korisnici usluga i prava moraju biti ti koji će ne samo kreirati već i iznalaziti investicijska sredstva za djelatnost značajne društvene sfere kao što je socijalni sistem i socijalna prava. Tako će korisnici prava i potreba biti ne samo konzumenti već i kreatori i investitori socijalnog sistema. Primjer takvog odnosa su stupovi penzionog sistema koje će sami korisnici kreirati, finansirati i koristiti.

Navedena pitanja tranzicije ili novog pristupa socijalnoj politici i socijalnom sistemu su teme kojima se bave ekonomisti ali i kreatori socijalne politike. Tranzicija je sveobuhvatan proces koji je zahvatio i razvijene ali i nerazvijene zemlje i tako postao globalni proces. U nerazvijenim zemljama demokratija je upitna, a socijalni sistem krhak i teško održiv. Legitimacija vlasti vezana je za materijalni status čovjeka. Prava i sloboda čovjeka ne polaze od principa suverenosti i socijalne jednakosti, već od ekonomske uvjetovanosti. Globalizacija čini poretke i sisteme vlasti ovisnim o ekonomskim promjenama. Ekonomija određuje tipove sistema, a ne građani ili njihova vlast. Moćne međunarodne institucije svojim akcijama stavljaju veliki broj zemalja i privreda u novu ovisnost ili neokolonijalnu poziciju i siromaštvo. Svoje mehanizme kombiniraju sa političkim ciljevima i ekonomskim efektima ostavljajući socijalne posljedice domaćim vlastima. Socijalna slika stanja u Bosni i Hercegovini je više nego haotična. Siromašni slojevi postaju još siromašniji, radništvo u agoniji, privilegirani slojevi u raspadu, mlade snage okrenute odlasku u druge zemlje (neiskorištena pamet i potencijal u vlastitoj zemlji). Sa društvenog stajališta valjanoglasiti da promjene sa sobom nose i mnogo nepoznatog, često – kratkoročno gledano – negativnog, ali progresivnog za duži rok promjene stanja. Teško se prihvataju novine koje nemaju vlastiti ambijent i tradiciju, teško se prate tehnološki procesi, ekonomski parametri i tržišne zakonitosti koje su deprimirajuće za domaće stanovništvo i ograničavajuće za aktivnu socijalnu politiku.

Siromaštvo kao ograničavajuća kategorija socijalnih reformi

Pored tranzicije socijalne politike, njenog značenja i teorijskih modela, za bosanskohercegovačko društvo je bitno pitanje siromaštva, dakle, aktuelno socijalno pitanje na kome se prelama i socijalna politika ali i socijalna praksa, pa i sama demokratizacija sistema i ostvarenih prava čovjeka. Siromaštvo je posljedica društvenog stanja i odnosa u kome se nalazi

određena kategorija stanovništva. Danas su dominantna dva koncepta ili teorijska pravca koji nastoje odrediti i definirati siromaštvo, a to su apsolutno i relativno siromaštvo. Koncept apsolutnog siromaštva zasniva se na ideji preživljavanja kako bi se fizički obezbijedila zdrava egzistencija. Jedan broj teoretičara smatra da je ovaj koncept pristupa siromaštvu univerzalan.¹ On podrazumijeva određene ili definirane standarde za ljudsko održavanje koji su isti za sve ljude i iste starosne i dobne skupine, bez obzira gdje žive. Za bilo kojeg pojedinca, bilo gdje da živi u svijetu, može se reći da živi u siromaštvu ukoliko se nalazi ispod ovog univerzalnog standarda.

S obzirom da postoje ekonomske i socijalne razlike u razvijenosti pojedinih zemalja, nije moguće uspostaviti univerzalne principe i kategorije pomoću kojih se može tačno odrediti i definirati siromaštvo. Ti autori preferiraju drugi aspekt koji se označava relativnim siromaštvom, koji siromaštvo određuje u odnosu na ukupni standard koji prevladava u određenom društvu. Ovi autori smatraju da se siromaštvo ne može na univerzalan način mjeriti, već je ovisan od mnogobrojnih faktora razvoja i pozicije određene zemlje, od ekonomsko-socijalnih uvjeta do kulturoloških navika, tradicije i običaja stanovništva. U nekim zemljama pojedine potrebe stanovništva se mogu smatrati nužnim i neophodnim za život, a u drugim sredinama one mogu imati karakter viših ili luksuznih potreba.

I jedan i drugi koncept pristupa siromaštvu ima svoje prednosti ili nedostatke. S obzirom na konkretni aspekt socijalnih politika pojedinih zemalja, teorijski modeli mogu biti osnova za kreiranje ili preduzimanje mjera koje su nužne i koje jedan sistem može realizirati kako bi se poboljšao standard stanovništva i smanjio broj onih koji su u stanju socijalnih potreba.

Veliki broj zemalja danas pokušava utvrditi granicu siromaštva na bazi vlastitih metodologija koja se zasniva na cijeni osnovnih dobara koja su potrebna za ljudski opstanak u određenom društvu. Za pojedince ili domaćinstva čiji se prihodi nalaze ispod granice siromaštva, kaže se da žive u siromaštvu, mada je i takav pristup dinamičan i podliježe promjenama, jer se standardi života mijenjaju, a time i granice siromaštva ili najnužnijih potreba srazmjerno ekonomskom stanju društva.

U BiH je urađena studija koja je identificirala stepen siromaštva. Primijenjeni su oni kriteriji ili instrumenti koji bi mogli biti osnova za socijalnu politiku, a koja se primjenjuje u Evropskoj uniji. Siromaštvo u našim uvjetima je određeno postratnom diskriminacijom, etničkim podjelama, ekonomskom nesigurnošću, obrazovanjem, zdravstvenim

---

¹ Vidjeti: Gidens, Entoni (2003) *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd.

uslugama, diskriminacijom u obrazovnim sistemima, socijalnoj zaštiti i nerazvijenoj građanskoj participaciji. Svi ovi elementi su društveni i najvećim dijelom zavise od sistema i uloge koju vlasti trebaju imati kako bi promijenile odnose i stvorili uvjete za materijalni i socijalni položaj građana. Prema raspoloživim istraživanjima, u BiH danas ima oko 15% siromašnog stanovništva. Skoro 30% stanovništva se nalazi na samoj granici stepena siromaštva. Ako ta dva podatka uzmemo zajedno, onda vidimo da je skoro polovina stanovništva na samoj granici onog što označavamo siromaštvom. Međutim, ono što zabrinjava nije samo ovaj podatak, već kategorija stanovništva koja nema izgleda da u dogledno vrijeme promijeni svoj status, već će dolaziti u kategoriju socijalne bijede i ekstremnog oblika siromaštva.²Nemoguće je dati profil ili odgovor koji bi bio univerzalan o tome koji su slojevi ili strukture stanovništva siromašne. Više je aspekata društvenog života koji utječu na određivanje siromaštva. To su najčešće ljudi koji se nalaze u nepovoljnom položaju u dužem svom životnom razdoblju. To su najčešće nezaposleni, oni koji rade sa pola radnog vremena, ili su im radna mjesta nesigurna, stariji, bolesni i invalidi, penzioneri, djeca, žene, članovi velikih porodica sa samohranim roditeljima kao i etničke manjine. Sa ove opće sociološke odrednice nužno je sagledati stanje u BiH i potpunije ga osvijetliti.

Siromaštvo za naše uvjete je novija kategorija jer je prethodni sistem imao dosta razvijen i disperziran socijalni sistem. Koncept uređenja BiH kao države danas je nejasan. Ne znamo da li je riječ o socijalnoj državi. Socijalni sistem je izmješten ili nedefiniran iz osnovnog koncepta državnog uređenja. Socijalna politika je svedena na razinu lokalnih politika, što za posljedicu ima nesistematičan pristup i nejasan socijalni sistem. U nedostatku vizije sistema siromaštvo je pratilac koji je nova kategorija i s kojom se suočavaju stručni organi bez mogućnosti da bitnije mijenjaju stanje i odnose. Uproštena slika nadležnosti nije potpuna i zahtijeva veći angažman države da uredi potpunije odnose u sferi ekonomije i ljudskih prava kako bi se derivirala pozitivna društvena osnova za racionalnu i efikasnu socijalnu politiku.

Danas smo suočeni sa novim vrijednosnim sistemom koji do sada nije bio društveno preovlađujući. Na njegove karakteristike je nužno ukazati da bismo mogli razumjeti mjere koje je u budućnosti potrebno poduzeti i kako bi se mogao definirati održiv socijalni sistem na novim osnovama. Novi ekonomski sistem koji podrazumijeva slobodno tržište, konkurenciju, vlasništvo zahtijeva izmještanje socijalne politike iz sfere rada. Ekonomsko raslojavanje stanovništva prema stepenu posjedovanja i raspolaganja

---

²UNDP, Izvještaj o humanom razvoju, 2007.

materijalnim dobrima je sve veće i sa razvojem ekonomije; te razlike će biti sve vidljivije raspadanjem ili raslojavanjem postojećih slojeva i gubljenjem statusa srednjeg sloja koji je u prošlom sistemu bio dominantan. To je rezultat sve manje sigurnosti radnog mjesta, potrebe za obrazovanijom radnom snagom i većom pokretljivošću i rada i kapitala. Raspadanjem patrijarhalne porodice i smanjenjem porodične solidarnosti radničke porodice danas su izgubile one elemente solidarnosti koje su imale u prošlosti, dok su se seoske porodice rastočile na staru populaciju koja ostaje na zemlji i mlađu koja svoju egzistenciju traži u gradu. Ista su očekivanja od sistema u sferi socijalne sigurnosti. Ostale su stare navike i zahtjevi od države. Mnogi ne shvataju novi sistem vrijednosti i novu poziciju i privrede i društva, smanjene socijalne solidarnosti među građanima. Sve je veća sebičnost, okrenutost borbi za vlastiti opstanak i uspjeh, a manja kolektivna solidarnost i participacija. Rasprostranjena su iščekivanja pomoći od raznih institucija izvana (humanitarna pomoć). Ratna tragedija ostavila je dosta traga na inventivnost i iščekivanje pomoći te daljnje solidarnosti u humanitarnom obliku, bez rada i samoinicijativnosti. Nerazvijeni su oblici nevladinih humanitarnih organizacija, a njihovo društveno pozicioniranje je neadekvatno. Sve je manji prostor za nevladin sektor, jer se on ne prihvata kao partner vlasti u organima uprave u onim oblastima ili segmentima društva gdje je potrebna fleksibilnija i inovativnija kreacija ljudi i interesnih grupa. Prisutna je politička manipulacija socijalnim slojevima i njihova zloupotreba u izborne svrhe. Političke stranke nerijetko daju velika obećanja u političkim kampanjama i time stvaraju nepotrebnu iluziju o svojoj moći i načinu rješavanja pitanja od životne važnosti za određene slojeve stanovništva. Sve su to elementi koji govore u prilog da je nužno napustiti postojeći koncept socijalne politike i uspostaviti novi, na drugačijim osnovama razumijevanja socijalnih potreba i socijalnih davanja.

Šta je stvarna suština reformske agende i u čemu se ogledaju promjene

Agenda je skup mjera koje je potrebno da preduzmu vlasti na svim nivoima kako bi se obezbijedili uvjeti da uloženi novac bude vraćen u dogovorenom roku, da se reforme provedu i da daju pozitivni rezultat koji može garantirati da uloženi novac daje pozitivne efekte na promjenu društvenog stanja, tj. socijalnog stanja u određenoj zemlji.

Dakle, MMF i SB ne daju novac da bi ubrali kamatu odnosno određen profit, već da bi pomogli pozitivne promjene u određenoj zemlji. Naše vlasti su se obavezale na potrebne korake i mjere koje će potpomoći i provesti promjene. Pismo namjere su usaglasile i usvojile sve strukture i nivoi vlasti.

To pismo u suštinskom smislu ima isto značenje kao i zakoni koje usvajaju nadležni organi. Vlasti u suštinskom smislu trebaju pokazati svoju opredijeljenost za reforme za konzistentnost pravnog, ekonomskog i socijalnog sistema kojiće omogućiti provođenje reformi i postizanje željenih ciljeva.

Koliko su bosanskohercegovačke vlasti ozbiljne i opredijeljene za reformske procese, potvrđuje činjenica ili proces donošenja nekoliko zakona kako na nivou entiteta tako i na državnom nivou: od zakona o penzionom i invalidskom osiguranju do zakona o akcizama i smanjenju poreznih zahvatanja iz dohotka i ličnih dohodaka zaposlenika, pa do izmjena zakona o radu.

Osnovna ideja agende ogleda se u smanjenju opterećenja na dohodak preduzeća i zaposlenika. Naime, u suštinskom smislu se mijenja uloga i pozicija države u sferi rada i zarada. Država treba stvoriti što povoljnije uvjete za rad i poslovanje kompanija, za rast zaposlenosti i povećanje zarada, za rasterećenje i smanjenje kontrole i zahvatanja iz prihoda koje stvaraju i radnici i kompanije u procesu poslovanja. U sadašnjoj poziciji država ima nadmoć i preveliku kontrolu procesa rada i opterećenja zarada, što onemogućava da kompanije budu konkurentne na tržištu i da mogu biti nosioci razvoja. Prevelika kontrolna i nadzorna uloga države nad privredom, uz prevelika zahvatanja, smanjuje mogućnost da preduzeća budu konkurentna i da radnici imaju adekvatne zarade.

Drugi, ne manje važan cilj agende jeste u stvaranju pretpostavki za veće zapošljavanje mladih ljudi i veću profitabilnost kompanija. Velika stopa nezaposlenosti je posljedica, između ostalog, prevelikih poreza i doprinosa, što čini da je radna snaga skupa i nekonkurentna sa drugim sličnim na svjetskom tržištu. Agenda, odnosno skup mjera koje su vlasti preuzele da urade, jeste podsticaj na različite oblike zapošljavanje, na smanjenje kontrolerada i zarada te na stvaranje pretpostavke za veće i produktivnije zapošljavanje. Istovremeno je nužno obuzdati novo zapošljavanje u neproduktivnim institucijama i raznim nivoima administracije. Izdvajanja za nova zapošljavanja su opravdana u sferi privrede i posredničkim djelatnostima, izuzimajući potrošačke oblike zapošljavanja u prenapučenoj administraciji. Ono što u bitnom mijenja poziciju kompanija jeste drugačiji pristup države kako poslovanju kompanija tako i reguliranju odnosa na tržištu, a time i na odnosu prema pravima radnika i zaposlenika. Naime, država mora uvažiti predstavnike privrede i predstavnike radnika kao ravnopravne partnere u dijalogu te sporazumijevanju i rješavanju zajedničkih pitanja rada i poslovanja, bez nametanja svojih rješenja putem zakona i bez dijaloga.

Ono što je još važno napomenuti jeste da reforma podrazumijeva i novu ulogu nevladinog sektora kako u društvenim i socijalnim odnosima tako i u reguliranju pitanja od interesa za radnike ali i državu. Monopol i obaveza države u socijalnom sektoru se treba reducirati, a procese prenositi na zainteresirane subjekte društva uz demokratska i socijalna prava koja trebaju zadobiti i nove snage, tj. nevladin sektor.

U krajnjem ishodu niza reformskih mjera treba se reflektirati novo stanje u kome se teret države u sferi socijalne politike prenosi na pojedinca. Naime, smanjuje se izdvajanje iz dohotka i ličnog dohotka; povećava se opterećenje pojedinačnih primanja; smanjuju se razne beneficije ili stečena prava koja su u procesu rada bila neoporezovana kao što su topli obrok, dnevnice, razni honorari ili ugovori o djelu. Dakle, sve se svodi na plaću i njen iznos će zavisiti od vrste i sadržaja rada, što određuje poslodavac, a ne država.

Također se na noviji ili drugačiji način regulira penzijsko-invalidsko osiguranje i ostvarivanje tog prava. Zapravo, generacijsko osiguranje ustupa mjesto visini zarada, tj. primanja. Uvode se i druga dva modela penzionog fonda, dobrovoljni i komercijalni, koji bi u dogledno vrijeme poboljšali lični standard penzionera neovisno od državnog intervencionizma u toj oblasti. Time praktično čovjek u toku svog rada obezbjeđuje sebi standard u vremenu kada bude izvan rada i kad bude koristio pravo koje je stekao i za koje je u skladu sa vlastitom odgovornošću i visinom sredstava obezbijedio svoj standard.

Pored penzionog sistema, na drugačiji način bi se trebalo urediti stjecanje i ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu. Sadašnji model solidarnosti i jednake participacije usluga treba zamijeniti alokativnim pravom prema uplaćenom doprinosu. Naime, smanjivat će se opća solidarnost, a povećavati pojedinačno pravo na participaciju i visinu usluga srazmjerno visini uplaćenih sredstava od pojedinca. Taj model je poznat u razvijenim zemljama u kojima država participira u solidarnosti, a korištenje prava vezuje se za plaćeni doprinos za tu namjenu. Time se pojedinac praktično stavlja u poziciju odgovornosti za svoju socijalnu situaciju, tj. zdravstvenu zaštitu.

Na kraju, mjere trebaju rezultirati mogućnošću proglašenja bankrota i pojedinca i kompanija. Time se izoštravaju socijalne potrebe i obaveze pojedinca da sam brine o svojoj materijalnoj i socijalnoj poziciji, da dugoročno planira i usklađuje svoje prihode i rashode, da sam planira svoju budućnost i izdatke koji mu dugoročno doprinose da stabilizira i ostvaruje svoj materijalni i socijalni položaj. Time se odgovornost za status i socijalnu

i materijalnu egzistenciju prenosi na pojedinca, a država oslobađa mnogobrojnih obaveza naslijeđenih iz prošlosti, primjereno uloži koju ima: da stvara uvjete i garantira ostvarivanje ljudskih prava, a da odgovornost za svoju ulogu i materijalno-socijalni status snosi pojedinac.

Ograničenja za primjenu agende i njenih efekata

Dobre ideje i željene reforme ne mogu se ostvarivati bez stvarnih društvenih uvjeta i ograničenja ili procjene faktora koji mogu bitno utjecati na sam ishod i efekte mjere. U našim uvjetima mnogobrojna su ograničenja što mnoge mjere čine neefikasnim i sa ishodom koji ne daju pozitivne rezultate. U konkretnom slučaju riječ je o našem razuđenom institucionalnom sistemu i distribuiranim nadležnostima na mnogobrojne nivoe: od entiteta, do kantona i samog nivoa države. U takvoj konstelaciji nadležnosti teško se može izvesti jedan skladan i funkcionalan sistem koji će dati pozitivne efekte i čije posljedice neće bitno ugroziti sadašnju nominalnu moć entiteta u različitim društvenim oblastima. Dakle, teško je uspostaviti jedinstven sistem socijalnih prava i mjera kojiće na isti ili sličan način prihvatiti i realizirati oba entiteta.

Drugo, ne manje važno pitanje jeste povjerenje građana u sistem vlasti i nove politike koje je potrebno usvojiti i primijeniti. Naime, postojeće vlasti su pod velikim teretom datih i stečenih prava u prošlosti kod kategorija kao što su branitelji, ratni invalidi, raseljene osobe i ine skupine koje su na različite načine stekle određena socijalna prava i stekla određene privilegije. Izdvajanja za te kategorije je nužno reducirati, što će u konačnom ugroziti sam sistem vlasti. Nespremnost na promjene i ugrožavanje velikog broja biračkog tijela je nešto što svakako vlast kalkulira i na što ne pristaje rado, bez velikog pritiska međunarodne zajednice ili njenih finansijskih institucija.

Vlast se teško miri sa činjenicom da reducira zahvatanja iz privrede, kompanija i da ima mali udjel u raspodjeli tih sredstava. Naime, sloboda rada podrazumijeva i slobodu zarada. To načelo je u suprotnosti sa ekskluzivitetom vlasti da ona daje i da su to njena sredstva. U tom kontekstu treba gledati i mnogobrojna socijalna prava distribuirana raznim socijalnim kategorijama. Razvoj populacione politike nemože više ići na teret privrede, već izvora koje treba obezbijediti vlast. Slično je i sa nizom socijalnih prava raznih privilegiranih i nepriviligiranih kategorija u stanju socijalne potrebe stanovništva. To u bitnom dovodi do povjerenja velikog broja glasačkog tijela u vlast.

Čitav spektar promjena u suštini znači da se mijenja logika i sama svijest, a time i razumijevanje socijalne politike i socijalnih davanja. Promjena logike socijalne politike dovodi do sužavanja socijalnih prava. Socijalna politika se treba kreirati kroz nova i produktivna zapošljavanja, tj. kroz razvoj, a ne kroz potrošnju, što je dosada slučaj. Vlasti trebaju stvoriti ambijent za rad kompanija i za razvoj zapošljavanja bez svoje direktne participacije kroz skup mjera koje distanciraju vlast od monopola. Nužno je stvoriti uvjete za rad niza socijalnih fondacija koje će preuzimati određene obaveze države u socijalnom sektoru sve do podsticanja kompanija na ulaganje viška prihoda ili dobiti u socijalni sektor i socijalne potrebe. Država bi, ukoliko provede data obećanja ili preuzete obaveze u sferi socijalne politike, promijenila stanje i unaprijedila sliku socijalne pozicije bosanskohercegovačkog stanovništva.

Literatura

1. Fočo, Salih (2005) *Ogledi o tranziciji*, Dom štampe, Zenica.
2. Gidens, Entoni (2003) *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd.
3. Miković, Milanka – Sanela Bašić (2016) *Odabrane teme savremene socijalne politike i socijalnog rada*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
4. „Reformska agenda za Bosnu i Hercegovinu za period 2015–2018. godine“, dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/pdf/Reformska%20agenda.pdf>.
5. „Šta sadrži reformska agenda vlasti za Bosnu i Hercegovinu“, <http://hms.ba/sto-sadrzi-reformska-agenda-vlasti-u-bih-u-13-tocaka/>.
6. „Šta reformska agenda donosi radnicima u državnom i realnom sektoru“, dostupno na: <http://eu-monitoring.ba/klix-sta-reformska-agenda-donosi-radnicima-u-drzavnom-i-realnom-sektoru-u-bih/>.
7. UNDP, Izvještaj o humanom razvoju, 2007.